

RAPORTARE ȘTIINȚIFICĂ

Etapa 1 - Etapa inițială (2021). Identificarea și introducerea în circuitul științific a unor planuri noi de orașe, cu activități asumate: inițierea cercetării, stagiile de documentare, cercetări în arhive și identificare planuri, analiză planuri; identificare elemente de patrimoniu, diseminare rezultate și conferințe.

Proiectul de față își propune să identifice și să valorifice pe mai multe direcții planurile de orașe aflate în arhive din afara României. Potențialul surselor cartografice pentru cunoașterea trecutului centrelor urbane din spațiul românesc este mare, dat fiind că informațiile furnizate de hărți și planuri pot lămuri chestiuni ce țin de topografia și hidrografia locală, trama stradală, patrimoniul construit etc., această categorie de surse reprezentând adevărate oglinzi către trecut.

Datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima parte a secolului următor, cele mai vechi planuri nu au fost făcute de ingineri autohtoni și nici din motive administrative sau edilitare, din simplul motiv că din țările române lipseau astfel de specialiști, iar organizarea orașului era deficitară la nivel de urbanism. În schimb, Marile Puteri, care s-au aflat adesea în această perioadă în conflict unele cu altele, și care au ocupat la fel de des principatele, și-au arătat interesul de a avea la dispoziție hărți cât mai detaliate ale țărilor române și planuri ale principalelor orașe. Scopurile au fost deci mai mult militare, și în plan secund administrative, chiar fiscale, pentru că ocupanții căutau să cunoască cât mai bine topografia locală, zonele cu potențial de fortificare, străzile, numărul de case și locuitori, ultimele fiind utile pentru încartiruirea soldaților sau pentru a calcula taxele. Acestea erau chestiunile de interes pentru ocupanți, care doreau să afle cât mai multe despre Țările Române și orașele lor, în ideea că poate la un moment dat ocupațiile vor deveni permanente. Însă planurile ridicate în acele vremuri, cele –nu puține– care au supraviețuit în arhive, ne oferă nouă, cercetătorilor de azi, o sumedenie de informații, uneori detalii, foarte prețioase cu privire la orașe. Concret, avem ocazia de a vedea la propriu orașele cum evoluează, cum cresc de la un deceniu la altul, unde se extind, ce străzi și mahalale noi apar. De mare folos sunt datele care privesc patrimoniul urban, nu numai bisericile, casele sau palatele ridicate de boieri sau domni în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima parte a secolului următor, dar și informațiile care contribuie la clarificarea situației unor monumente mai vechi, datarea unor biserici.

Nu în ultimul rând, câteva planuri oferă date prețioase nu numai istoricilor, ci și geografilor, interesați de topografia zonelor urbane și periurbane, cu modul de folosire a terenului, forme de relief, râuri, lacuri, spații care au suferit transformări profunde mai ales în ultimul secol. Dacă până la momentul acceptării finanțării acestui grant, atenția membrilor echipei de proiect s-a îndreptat în special spre capitalele țărilor române (mai ales Iași), respectiv Brăila, de acum încolo vom lua în discuție și alte orașe.

Munca de documentare, de cercetare efectivă pe teren, s-a desfășurat în acest an în două direcții majore. Pe de o parte, am continuat căutarea de noi planuri în arhivele ruse centrale, de la Moscova. În acest sens, Mihai Ciobanu a efectuat două stagii în capitala Rusiei, unde a identificat și copiat planuri noi pentru mai multe orașe din Principatele Române: din Moldova, au fost aduse planurile orașelor Botoșani, Galați, Focșani, dar și schițe pentru Vaslui și Bârlad (din 1770); pentru Țara Românească, planurile orașelor Târgu Jiu, Craiova, Slatina, Cerneți sau Târgoviște. Se adaugă câteva planuri puțin cunoscute cu referire la București, capitala Țării Românești, dar și schițele cu informații adunate de topografi cu privire la mai multe centre urbane din spațiul sud-carpatic. O a doua direcție a vizat spațiul apusean, cu investigații în arhivele și bibliotecile de la Viena, unde

Laurențiu Rădvan a efectuat un stagiul și a identificat planuri adunate de specialiștii din capitala monarhiei habsburgice anterioare primului război mondial (precum cele pentru Iași sau Bârlad), alături de o versiune a planului Harting al Bucureștilor, din 1807.

În acest cadru, membrii echipei au inițiat valorificarea în cadrul unor lucrări a acestor surse, studii și articole trimise spre publicare la reviste de specialitate. În paralel, au fost susținute comunicări, pentru popularizarea rezultatelor cercetării. Dat fiind contextul pandemiei Covid, majoritatea conferințelor au fost online și doar în câteva situații lucrările au fost prezentate fizic, atunci când pandemia a permis o relaxare a restricțiilor.

Directorul echipei, Laurențiu Rădvan, și-a îndreptat atenția spre cercetarea planurilor unor orașe importante din Țara Românească. Un text amplu a fost dedicat celor trei planuri ale Bucureștilor identificate în Arhiva Militar-Istorică de la Moscova (RGVIA): un plan din 1828, întocmit de Karl I. Stiernskanț pe baza ridicării topografice a lui Kuzmin N. Petrovici; o versiune a acestui plan, din cca 1830 pentru cabinetul Generalului P. D. Kiseleff, numit președinte plenipotențiar al Principatelor în 1829–1834; un plan făcut sub coordonarea Locotenent-Colonelului Glebov în 1849–1850, când orașul s-a aflat sub ocupație comună ruso-turcă. Cele trei planuri permit o mai bună înțelegere a evoluției capitalei valahe în prima parte a secolului 19, a modului în care a crescut orașul, a felului în care s-a îmbogățit patrimoniul local, atât secular cât și ecleziastic, a structurii administrative și, nu în ultimul rând, a felului în care orașul a fost organizat în vremea ocupațiilor ruse sau otomane. Mai mult, planurile ne oferă indicii asupra modului în care procesul de modernizare a cuprind orașul, a felului în care s-a desfășurat tranziția de la lemn la materiale mai durabile de construcție și a modului în care au fost introduse noi instituții. Nu în ultimul rând, planurile transmit date prețioase cu privire la împrejurimile Bucureștilor, utile nu doar istoricilor, ci și geografilor. Această cercetare (finalizată sub titlul *Noi planuri rusești privitoare la orașul București și împrejurimile sale (1828, 1830, 1849–1850)*, aflată sub tipar în cea mai importantă revistă de cercetări urbane din România, „*Historia Urbana*” (în nr. XXIX / 2021) – editată de Editura Academiei Române, a beneficiat de o abordare interdisciplinară, dată de colaborarea dintre istoricii Laurențiu Rădvan și Mihail Ciobanu și arhitectul Toader Popescu de la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București. Un al doilea oraș pentru care investigațiile de arhivă au scos la iveală cel mai vechi plan cunoscut până în prezent este Târgoviște, datând din 1831, descoperit tot la RGVIA. Această sursă cartografică oferă informații despre situația lăcașurilor de cult din oraș de la acea vreme, dar și despre clădiri dispărute, precum bisericile Sf. Parascheva și Catargiu, sau despre noi instituții, precum poșta. Se adaugă date privind șanțul din jurul orașului, bastioane, densitatea clădirilor, utilizarea terenurilor în interiorul și în afara orașului, începutul extinderii cartierelor Târgul de Afară și Sârbi, zona dintre brațele râului Ialomița, împrejurimi etc. Semnificativă este și înregistrarea mai multor clădiri ruinate (biserici și fosta curte domnească), confirmând indirect ceea ce aflăm din mărturiile celor care au vizitat orașul în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Datorită războaielor și incendiilor din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, dar și din cauza abandonării de către domn și marii boieri, Târgoviște devenise o umbră a ceea ce a fost cândva, un oraș de ruine, care a impresionat primii scriitori romantici din România. Toate acestea completează un tablou valoros al vechii capitale a Țării Românești. Studiul intitulat *Un plan necunoscut al orașului Târgoviște din 1831*, este în curs de publicare în „*Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, seria Istorie*”, LXVII (2021).

Dan Dumitru Iacob, cercetător la Institutul de Științe Socio-Umane din Sibiu al Academiei Române, membru al proiectului a analizat un plan austriac al orașului Iași din 1788, „*Plan von der moldauischen Hauptstadt Jassy und ihrer Gegend*” [Planul Capitalei Moldovei Iași și împrejurimile sale], ridicat probabil de un ofițer de stat major austriac în septembrie 1788. O copie a planului este deținută de Biblioteca Academiei Române și, cu toate că nu este foarte precis și detaliat, oferă informații prețioase despre geografia, topografia și toponimia zonei din jurul orașului Iași, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Planul confirmă o serie de informații istorice și topografice cunoscute din surse narative sau din alte surse cartografice, precum planurile rusești și planurile imobiliare, dar prezintă și câteva detalii mai puțin cunoscute cu privire la modificările rețelei hidrografice,

podurilor și drumurilor și, mai ales, despre poziția unităților și taberelor militare austriece, ruse și otomane din vecinătatea Iașilor, de la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1788. Din acest punct de vedere, planul este o dovadă în plus privind rolul strategic pe care îl juca orașul Iași în cadrul operațiunilor militare desfășurate în această zonă de conflict, subsumat contextului mai larg al războiului ruso-austro-turc (1787–1792). Studiul *Un plan militar austriac din 1788 privitor la orașul Iași și împrejurimile sale*, se află sub tipar în „*Historia Urbana*”, XXIX (2021). O cercetare de istorie locală, *O mare proprietate funciară din Iași a familiei Bogdan după un plan de hotărnicie din 1869*, se află sub tipar la revista „*Ion Neculce*”. Buletinul muzeului Municipal „Regina Maria” Iași, III (2021).

Alt membru al echipei grantului, Mihail Ciobanu, a întreprins mai multe vizite la Moscova, cercetând foarte atent fondurile care privesc spațiul românesc de la RG VIA, care este una dintre cele mai vechi instituții arhivistice din Rusia. Întemeiată la 8 august 1797, în această arhivă se păstrează circa 3,5 milioane de dosare, cu informații valoroase privitoare la componența armatei ruse, organizarea instituțiilor medical-militare, statistică, geografie, topografie, economie, arhitectură, hidrologie, mineralogie și multe altele. O parte a dosarelor păstrate la Arhiva Militar-Istorică a fost inventariată pe țări (Franța, Austro-Ungaria, Serbia, Bulgaria, Persia, Afganistan, China, România etc.), în timp ce alte părți sunt dispuse în funcție de instituțiile creatoare de documente (precum Departamentul inginerilor și Statul Major) sau de anumite conflicte militare. Fondul 438 cuprinde datele legate de Principatele Române, unitățile arhivistice componente fiind inventariate și grupate în opt părți structurale: 1) materiale cu privire la administrarea „cnejiilor” Moldova și Valahia (apoi România) pentru anii 1811–1880, parte subdivizată în: administrația civilă și administrația militară; 2) rapoarte ale agenților militari ruși și ale altor reprezentanți diplomatici despre starea și numărul armatei române, despre prezența armatelor ruse în Moldova și Valahia și despre situația militară, politică, socială etc. din România; 3) materiale despre istoria românilor din 1781 până în prima jumătate a secolului al XIX-lea; 4) materiale geografice și militar-topografice împărțite în: hărți și planuri ale Moldovei, Valahiei și apoi României; planuri și descrieri ale orașelor și cetăților Moldovei și Valahiei; 5) documente statistice despre Moldova și Valahia; 6) informații despre drumurile și căile de comunicație, conținând planurile și hărțile drumurilor și ale liniilor telegrafice, hărți și descrieri de itinerarii; 7) informații geografice și 8) informații despre resursele naturale. La momentul redactării inventarului, în 1952, în fondul 438 se aflau 989 de unități arhivistice, ca apoi în același fond să fie incluse și alte documente, ajungându-se la un total de 995 unități. Dl Ciobanu a realizat studiul *Fondul 438 de la Arhiva Militar-Istorică din Moscova (RG VIA): o scurtă prezentare a unor surse cartografice, prospecte, desene, profiluri și descrieri de orașe cu opisul lor*, în curs de publicare în „*Archiva Moldaviae*”, XIII (2021), în care analizează pe larg acest important fond arhivistic.

În același timp, Mihail Ciobanu a analizat un plan al unui mic oraș din Moldova, decăzut în secolul al XVIII-lea pe fondul modificării traseelor drumurilor comerciale, dar și datorită războaielor care au afectat țara, Ștefănești. Documentul, intitulat *Planul cătunului Ștefănești cu arătarea situației înconjurătoare. Ridicat în anul 1769, în luna noiembrie*, este cel mai vechi plan rusesc pentru o localitate a Țării Moldovei numită de ruși „cătun” și va vedea lumina tiparului în studiul *Un plan rusesc al „cătunului” Ștefănești*, în curs de apariție în „*Ion Neculce*”. Buletinul muzeului Municipal „Regina Maria” Iași, III (2021).

Mihail Ciobanu, împreună cu un alt membru al echipei grantului, Bogdan Mateescu, cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga” din București, este implicat într-un amplu efort de valorificare a planurilor orașului și cetății Giurgiu. Ocupat de turci și aflat în administrația acestora pentru câteva veacuri, Giurgiu a fost una dintre fortificațiile însemnate ale Imperiului Otoman, care s-a îngrijit de zidurile vechi, adăugând altele noi, dar și de oamenii locului, căci pe malul stâng al Dunării s-a dezvoltat orașul omonim. Pe aici treceau câteva drumuri care legau Orientul de Occident, cu un rost economic de seamă pentru transilvăneni, munteni și otomani. Era capătul imperiului, unul dintre avanposturile sale pe tărâm creștin. Pentru Giurgiu, la RG VIA, există mai multe surse cartografice, profiluri, prospecte și desene realizate de ofițerii ruși rămase, în mare parte, necunoscute cercetătorilor români. Un volum (*Giurgiu în cartografia istorică: de la cetate la*

oraș, ed. Florentin Breazu, 2021) va analiza toate aceste surse, Mihail Ciobanu publicând două capitole: *Acțiunile Armatei Imperiale Ruse și cetatea Giurgiu în vremea conflictelor militare cu otomanii. Analiza planurilor rusești, și Opisul surselor cartografice, profilurilor, prospectelor și al desenelor păstrate la RGVA*. Bogdan Mateescu publică în același volum capitolul *Giurgiu, de la stăpânirea otomană la cea românească. Urmele orașului istoric*.

La momentul redactării acestui raport, toate aceste studii și capitole sunt sub tipar sau în curs de publicare, datorită faptului că cercetările au fost desfășurate pe parcursul anului 2021, primul an de derulare a grantului, fiind finalizate și trimise la revistele de specialitate în a doua parte a anului. În luna decembrie 2021 sau în primele două luni ale lui 2022 preconizăm apariția lucrărilor, întârzierile datorându-se și condițiilor speciale date de pandemia Covid.

***

Pentru a transmite rezultatele cercetărilor desfășurate către publicul de specialitate sau chiar către marele public, membrii echipei au susținut mai multe comunicări. Climatul dat de pandemie, restricțiile în circulație, au făcut ca o parte din conferințe să se desfășoare online. Acest lucru prezintă o serie de dezavantaje, date de lipsa contactului direct între participanți, însă sunt și unele avantaje, în principal date de accesul mai larg la comunicări, majoritatea fiind transmise public, inclusiv pe rețele de socializare.

Laurențiu Rădvan, directorul echipei, a susținut o lucrare la una din cele mai importante conferințe din domeniul istoriei urbane, și anume la reuniunea anuală a Comisiei Internaționale de Istorie a Orașelor. În cadrul acestei structuri academice, România este reprezentată de doi membri, Laurențiu Rădvan și Dan Dumitru Iacob, ambii din echipa grantului. La conferința din acest an de la Split, Croația (20-22 septembrie 2021, cu prezență fizică), ce a avut ca temă generală *Protagonists of Urban Order from the Antiquity to the Present*, L. Rădvan a prezentat comunicarea *From the medieval principality to the modern state. The impact of change on towns in the Romanian area (1711-1833)*, în care a tratat transformările prin care au trecut orașele din spațiul românesc într-o perioadă în care are practic loc trecerea de la ultimele structuri medievale la organizarea de tip modern. La aceeași manifestare, Dan Iacob a prezentat situația la zi a Atlasului Istoric al Orașelor din România. Împreună cu Mihai Anatolii Ciobanu, L. Rădvan a susținut și comunicarea *Cartographic consequences of the occupations of the Romanian Principalities in the 18th century – first half of the 19th century: city plans*, la conferința internațională „Borders and Communities in Central and South-Eastern Europe”, Timișoara, 16 martie 2021 (online). Aceeași echipă, completată de dl. Toader Popescu, a prezentat rezultatele cercetărilor cu privire la planuri ale Bucureștilor, sub titlul *Noi planuri rusești privitoare la orașul București și împrejurimile sale (1828, 1830, 1849–1850)*, în cadrul unui webinar organizat de Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi, București, 30 iunie 2021 (online). În fine, L. Rădvan a prezentat comunicarea *Un plan necunoscut al orașului Târgoviște din 1831*, în cadrul manifestărilor organizate cu ocazia Zilelor Universității, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 29 octombrie 2021 (online).

L. Rădvan s-a ocupat în două comunicări de rolul surselor cartografice în ansamblul cercetărilor de istorie urbană: *Istoria locală – potențial de cercetare. Studiu de caz: istoria urbană, la Sesiunea națională de comunicări ale profesorilor de istorie, “Istorie ale locurilor. Istorie ale oamenilor”, Facultatea de Istorie, Iași, 15 mai 2021 (online); Urban history research in Romania in the last 30 years: sources, topics, methods, limits*, în cadrul workshop-ului internațional “New Topics, Sources and Methods in the Historical Research: Reflections and Perspectives”, Alba Iulia, 5 iunie 2021 (online).

Dan Dumitru Iacob a prezentat planul austriac din 1788: *Orașul Iași și zona înconjurătoare într-un plan militar austriac din 1788*, comunicare la Laboratorul de Istorie Urbană, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași și Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași, 26 mai 2021 (online). De asemenea, a susținut o analiză a Atlasului Istoric al Orașelor din România în comunicarea *The Historical Atlas of Romanian Towns: Challenges, Achievements and Perspectives*, prezentată la sesiunea internațională „New Topics, Sources and Methods in the Historical Research: Reflections and Perspectives. Methodological workshop”, organizată de Departamentul de Istorie, Arheologie și Muzeologie al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, 4 iunie 2021 (online). Cercetările

privind cartografia istorică urbană au fost valorificate în lucrarea *Obiective economice, industriale și de comunicații reflectate în surse cartografice austriece din 1855 privitoare la orașele Iași, Roman și Focșani*, comunicare prezentată la sesiunea anuală a Comisiei de Istorie a Orașelor din România, cu tema „Orașul – centru meșteșugăresc și industrial”, Sibiu, 1-2 iulie 2021 (online). Pe 27 august 2021, dl Iacob a vorbit despre *Proprietatea din Copou a Mariei Balș, născută Bogdan, după un plan de hotărnicie din 1869*, la Conferința anuală a Muzeului Municipal „Regina Maria”, Iași. Cea mai recentă prezentare, intitulată *Lupta de la Botoșani, din 22 martie 1788, reflectată într-un plan militar din arhivele maghiare*, a fost susținută la sesiunea anuală a Institutului de Cercetări Socio-Umane, cu tema „Științele socio-umane la începutul mileniului III”, ediția a XIII-a, Sibiu, 1 decembrie 2021 (online).

Mihail Ciobanu a susținut două comunicări la Conferința anuală a Muzeului Municipal „Regina Maria” (II), 27 august 2021 (prezență fizică): *Fondul 438 de la RGVA: o analiză a surselor cartografice, prospectelor, desenelor, profilurilor și descrierilor de orașe cu inventarul lor*, respectiv *Un plan rusec al „cătunului” Ștefănești*.

În concluzie, considerăm că am atins obiectivele propuse în etapa 1, inițială. Am identificat și introdus în circuitul științific mai multe planuri noi de orașe. Am realizat activitățile propuse: inițierea cercetării, stagiile de documentare, cercetări în arhive și identificare și analiză de planuri; am identificat elementele de patrimoniu surprinse de planuri; am diseminat rezultatele cercetărilor în cadrul unor conferințe. Acest proces de cercetare care va continua în perioada următoare, când intenționăm nu doar analiza individuală a unor planuri de orașe, ci și publicarea primului atlas istoric al unui oraș prevăzut în proiect, alături de organizarea unei conferințe internaționale pe subiect.

Indicatori finali, primul an:

Articole <i>acceptate</i> in reviste indexate in baze de date internaționale	Nr.	4
Participări conferințe	Nr.	13
Alte Rezultate (studii în alte reviste)	Nr.	2

Director proiect,
Laurențiu Rădvan

semnătura: